

A Duce és a Caudillo
Ormos Mária–Harsányi István:
Mussolini–Franco

Ormos Mária és Harsányi Iván könyve kitűnően szolgálja a sorozat jellegéből adódó célt, amelyet *A történelem nem fekete-fehér* jelmondat is kifejez. Magas színvonalon, az összefüggések, a hasonlóságok és különbözőségek/sajátosságok tudományosan megalapozott kifejtésével, ám közérthetően, olvashatóan és szemléletes értekező prózában adják elő a szerzők a témát szinte minden lényeges vonatkozásban feltáró mondanivalójukat: Mussolini és Franco életútját, a hatalomért való harcot, majd a hatalom megragadását, rendszerük kiépítését és működtetését, sikereiket és elhibázott lépéseiket, bukásukat és utóéletüket.

A szerzők természetesen nem elégedhettek és nem is elégedtek meg hőseik imént felsorolt életrajzainak színvonalas és érdekesítő bemutatásával. Ormos Mária bevezetéséből még előzetesen rövid érdemi áttekintést kap az olvasó a 20. század szovjet, náci, fasiszta és autoriter (Franco) diktátorainak és rendszereiknek legjellemzőbb vonásairól, a kötet záró fejezetében (Harsányi Iván: Franco és Mussolini) pedig a fontos azonosságokkal és eltérésekkel ismerkedhet meg.

Ormos Mária Mussolini monográfiáját (*Mussolini. Politikai életrajz.* 1987.) vehette alapul munkájához, Harsányi Iván az 1938–39-es évek tekintetében támaszkodhatott csak 1988-ban megjelent kötetére (A Franco-diktatúra születése), ami azt jelenti, hogy utóbbi esetben egyúttal új tudományos eredményt is kapunk.

A szerzők széles forrásanyag alapján, kitűnő forráskezeléssel/forráskritikával dolgoztak, a szakirodalom mellett magyar és párizsi, illetve magyar, szovjet és spanyol

levéltári forrásokat is mozgósítva, de olasz, illetve spanyol dokumentum-kiadványok anyagait is feldolgozták.

A kötet témáiból is következik metodikai szempontból a komparatiztika, a történeti összehasonlító módszer alkalmazásának fontossága, amivel jól éltek a szerzők a lényegében – egyedül helyes – kronologikus tárgyalási mód és szerkezeti felépítés mellett.

A történeti valóság szinte minden lényeges területét átfogó témafelfogás és témakezelés következtében – ami jogos igény ilyen jellegű feldolgozás esetében – a társadalom, a szociális kérdések és a gazdaság érdemi szerepének mindenkori figyelembevételére is erőssége a munkának. Az ideológiai kérdések természetesen kellő módon és súllyal szerepelnek, ám a széles értelemben vett művelődéstörténetről

(kultúra, oktatás, tudomány, művészet) viszonylag kevés szó esik.

A francoizmus hosszú élete miatt feltétlenül szükséges annak bemutatása, hogyan hatott a merőben új nemzetközi helyzet, a II. világháború utáni szituáció e rendszer túlélésére. Harsányi Iván erre a tárgyalás során állandó figyelemmel van, összehasonlításom mégis az, hogy lehetett volna nagyobb nyomatékkal hangsúlyozni az új helyzet lényegében – hosszabb távon – mégiscsak meghatározó jelentőségét. *Ezen belül érvényes csak szerintem a szerző álláspontja: Franco rendszerét – a nemzetközi erőter kikiűszöbölhetetlen határaitól eltekintve – saját belső ellentmondásainak a logikája bomlasztotta föl.*

Ami pedig az összehasonlító módszer alkalmazását illeti: egyetlen lényegesnek mondható észrevételünk van azzal az állásponttal kapcsolatban, hogy: *Az analógia értelme olykor éppen a különbségek föltárása*. (Harsányi Iván. 368. o.) Ellenvetésünk az *olykor*-ban van elrejtve, ami szerintünk nem egyértelmű, vagy nagyon is az. Ugyanis *mindig* a lényegi azonosságok a döntőek, amelyek *mellett* valóban mindig nagyon fontosak a különbözőségeket/sajátosságokat. Arról van szó – úgy véljük –, hogy a lényegi azonosságokból meg lehet állapítani a valódi lényegét, a különbözőségekből aligha.

Egy utolsó észrevétel. A 20. századi diktatórikus rendszerek esetében mindig igen nagy problémát jelent a szóban forgó

rendszer jellegének világos és egyértelmű meghatározása. Ez, belátjuk, igen nehéz kérdés. S belátjuk azt is, hogy a francoizmus esetében ez könnyebb, mint az olasz fasizmus esetében. Ezt azért tesszük szóvá, mert utóbbi tárgyalásánál több helyen is történik meghatározás, vagy azt közvetlenül érintő, meghatározás jellegű megfogalmazás. Így: *1926 végére kialakult a fasiszta állam, amelyet akár totálisnak is lehetett már nevezni* (74. o.); *... a szükséges kompromisszumok hosszú távon (azonban) mégis a hatalom totális voltát korlátozták* (76. o.); *... az államhatalom vált a nemzet megtestesítőjévé és kifejezési formájává* (84. o.); *... az olasz fasizmus totalizmusa mégis lényegesen korlátozottabb maradt, mint a náci vagy a sztálinista diktatúráé. Mussolini totális államát a maga által létesített kompromisszumok korlátozták...* (85. o.); *Az 1943-as olasz fordulat néhány okát könnyű megtalálni a fasizmus eléggé »totális« szerkezetében...* (145. o.). Ez mind igaz, és világosan ki is olvasható belőlük a teljesen igaz fogalmi meghatározás, de talán lett volna mód az olvasó direkt orientálására, az olasz fasizmus vonatkozásában árnyalt, de általános érvényű megfogalmazására.

Végezetül: kitűnő, érdekesítő munkával ismerkedhet meg mind a szaktörténész, mind a téma iránt joggal érdeklődő olvasó. (*Pannonica, Budapest, 2001. 386 o.*)

Incze Miklós

a történelemtudomány doktora, ny. egy. tanár

Országstratégia – 2020-ig

Gouverner – c'est prévoir; mondja a híres francia mondás, vagyis a sikeres kormányzás előfeltétele a dolgok „előre látása”. E felismerés jegyében bontakozott ki az utóbbi évtizedekben a fejlett országokban a jövőkutatás, valamint annak egy speciális, konkrét leágazása, az angolszász termino-

lógia szerint *technology foresight*-nak nevezett technológia előrettekintési programok (TEP) kidolgozása. (Magyarország e tekintetben nagy lépést tett előre a kilencvenes években az OMFVB, majd az Oktatási Minisztérium által vezérelt TEP akció megszervezésével.) A helyzetfelmérésnek, a nemzetközi trendek elemzésének és a hazai viszonyokra való adaptálásának meg kell